

Ідея української соборності – основоположна складова національної ідеї

Ідея української соборності є однією із засадничих складових національної ідеї. В українській мові термін «соборний» вживається в значенні «об'єднаний», «неподільний». Вітчизняні історики, зазвичай, трактували «українську соборність» не в одному, а у двох значеннях: 1) як національна державність; 2) як духовно-культурна, етнотериторіальна та політична єдність українського народу.

Але вже з початку ХХ ст. сформувалося більш широке розуміння «української соборності», яке охоплювало обґрунтування етнотериторіальної, культурної, економічної єдності, формування національної свідомості, об'єднання українських етнічних територій, утворення незалежної держави.

Із сивої давнини, ще з княжих часів, ідея соборності не переставала хвилювати уяву видатних державотворців і політичних діячів, полководців і дипломатів, церковних ієрархів і літописців, прозаїків і поетів, кобзарів і оповідачів. Осудом князівських чвар і міжусобиць, які значною мірою призвели до падіння Київської Русі, наповнено чимало давньоруських оповідей і повчань, літописів та інших літературних творів.

Згубність надій на відокремлене процвітання, міф про успішне удільне виживання земель унаочнилося гірким уроком розбрату для багатьох поколінь.

Після розпаду Київської Русі українській еліті не вдалося ані об'єднати в межах національної держави етнічні українські землі, ані зберегти їхню незалежність. Превалювання серед можновладців особистих, а також регіональних інтересів над національно-державними ідеями зумовили неможливість для панівної верстви організувати й очолити боротьбу українців за створення незалежної соборної держави.

Як не дивно, надзвичайно важливим етапом в утвердженні у свідомості українців ідеї соборності став один із найважчих періодів у нашій історії —

наступна за Національною революцією епоха Руїни. Саме в цей час, за афористичним виразом козацького літописця Самійла Величка, у масовій свідомості української людності сформувалося відчуття козацько-руської вітчизни.

Національна революція середини XVII ст., прецедент існування держави Богдана Хмельницького, а потім трагедія Руїни спричинилися до того, що ідея соборності українських земель поступово стала характерним елементом суспільної свідомості українців. Свідченням тому - знамениті «козацькі літописи» кінця XVII, а також початку XVIII ст.: Самовидця, Самійла Величка, Григорія Граб'янки.

Визначну роль у формуванні почуття соборності й, власне, «українськості», безперечно, відіграв засновник української літературної мови, один із найвидатніших поетів та письменників нашої нації Тарас Григорович Шевченко.

«Ми мусимо, — писав у зверненні до галицької молоді в 1905 році Іван Франко, - навчитися чути себе українцями - не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіційних кордонів. І це почуття не повинно в нас бути голою фразою».

Українська революція 1917-1920 років зробила реальністю мрію багатьох поколінь українців про об'єднання в єдину соборну державу. Саме в ці роки визвольних змагань з надзвичайною силою розкрилися творчі сили, свободолобство й національний дух українського народу. Унаслідок української революції утворилися дві демократичні держави – Українська Народна Республіка й Західно-Українська Народна Республіка. Державне існування України стало історичним фактом.

Однак об'єднання УНР і ЗУНР в одну державу через низку обставин так і не було доведене до кінця. Головна з них - скрутне становище, у якому незабаром опинилися як і УНР, так і ЗУНР. Несприятлива міжнародна обстановка відіграла провідну роль у падінні двох демократичних українських республік. Проте, навіть за таких обставин сьогодні ми повинні

віддати належне рішучості і патріотизму тих політиків, які в неймовірно складних умовах, долаючи величезні труднощі, сприяли злиттю двох гілок єдиного народу.

Тому, незважаючи на загальну поразку українських визвольних змагань початку ХХ ст., день 22 січня 1919 року назавжди залишиться в історії нашого народу як свято Соборності України. Це був, безумовно, один з найпрекрасніших моментів нашої непростой, нерідко трагічної історії.

Державна символіка України

Державними символами України є прапор, герб і гімн. Перелік державних символів визначає стаття 20 Конституції України. Опис державних символів України та порядок їх використання встановлює закон, який приймає не менш, як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України.

Після проголошення в 1991 р. незалежності, фактичного і юридичного оформлення української державності, постала нагальна потреба мати власні державні атрибути й символи. Збереження заідеологізованих радянських символів підривало авторитет незалежної держави. Державні заходи — візити, прийоми, укладання міждержавних угод — треба було проводити, маючи власні прапор, гімн, герб, печатку тощо. Якийсь час із їхньою відсутністю доводилося миритися. До прийняття нових державних символів в органах влади, установах і організаціях користувалися старими.

Утвердження нової символіки протікало в гострій політичній боротьбі. Розвиток подій у країні, стрімке розширення її міжнародних відносин зумовили запровадження нових символів ще до відповідних рішень Верховної Ради України. Уже 4 вересня 1991 р. над її будинком з'явився національний синьо-жовтий прапор. Такий же стяг піднімався під час візиту Голови Верховної Ради України Л. М. Кравчука до США й Канади у вересні

— жовтні 1991 р. 28 січня 1992р. Верховна Рада України затвердила синьо-жовтий прапор Державним прапором.

Державний прапор України — стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього й жовтого кольорів. Ці кольори здавна використовувалися в українських землях, а в Галичині у ХІХ ст. були визнані національними. Подекуди українські патріоти віддавали перевагу малиновому та червоному кольорам, їх порядок не був одразу усталеним, однак на зламі ХІХ-ХХ ст. утвердився жовто-блакитний прапор. Він з деякими змінами використовувався в період УНР та Української держави гетьмана П. Скоропадського, у Західноукраїнській Народній Республіці і як державний прапор Карпатської України, а також українськими центрами на еміграції. У 1949 р. Українська Національна Рада за кордоном вирішила, що до остаточного встановлення державних емблем незалежною владою України національний прапор є блакитно-жовтим (блакитний колір угорі й жовтий унизу).

Великий державний герб, як записано в Конституції України, установлюється з урахуванням малого державного герба та герба Війська Запорізького. Головним елементом Великого державного герба України є знак княжої держави Володимира Великого.

В історичній літературі прийнято вважати, що герб - це усталене відповідно до законів геральдики зображення, яке належить державі, місту або родині. Найстаріший герб Української держави — землі Володимира Великого і його династії — тризуб. У галицьких князів гербом слугувало зображення лева, а у Війську Запорізькому - лицаря, козака з мушкетом. Після акту злуки УНР і ЗУНР 1919 р. тризуб було прийнято й на західноукраїнських землях. Династичний знак Володимира Великого став символом суверенної й соборної України.

19 лютого 1992 р. Верховна Рада України визнала тризуб малим Державним гербом.

Державний гімн України — національний гімн на музику Миколи Вербицького. Автором слів є відомий український поет, етнограф і фольклорист Павло Чубинський.

У XIX ст. за браком гімну українці співали "Многая літа", пісні й вірші "Дай, Боже, в добрий час", "Мир вам, браття, всім приносим", "Заповіт"

Т. Шевченка, молитву "Боже, Великий Єдиний" та інші твори.

1863 р. у львівському часописі "Мета" опубліковано вірш

П. Чубинського "Ще не вмерла Україна". Того ж року музику до нього написав композитор М. Вербицький. Завдяки мелодійності й патріотичному текстові пісня швидко поширилася на українських землях і за кордоном, у 1917 р. була офіційно визнана гімном Української держави.

Сьогодні український національний гімн виконують (порівняно з оригіналом) із незначними змінами. Указ "Про державний гімн України" Президія Верховної Ради України ухвалила 15 січня 1992 р.

Світанок української державності

Національно-демократична революція в Україні почалася в березневій дні 1917 р. У Києві відбулися багатолюдні демонстрації під гаслами "Автономія України", "Вільна Україна у вільній Росії" тощо. Виник загальноукраїнський громадсько-політичний центр - Українська Центральна Рада. Ініціаторами її створення виступили українські самостійники на чолі з адвокатом М. Міхновським. Головою УЦР було обрано проф.

М. Грушевського.

У квітні був скликаний Всеукраїнський Національний Конгрес. На ньому делегати від політичних, культурних організацій, і профспілок визнали Центральну Раду як парламент. Проте Центральна Рада не мала єдиної позиції, вона була поділена на автономістів і самостійників. Автономісти боролися за автономію України в складі Росії. Самостійники були прибічниками негайного проголошення незалежності України. Їх очолював адвокат Микола Міхновський. Ця боротьба знижувала загальний потенціал

українського національного руху. УЦР була першим у новітній історії українського народу спочатку загальногромадянським, а потім вищим державним органом. Центральна Рада виступила ініціатором національного відродження України, очолила національно-визвольний рух і протягом 14 місяців (березень 1917— квітень 1918 рр.) практично втілювала українську ідею в життя.

Значна частина членів Центральної Ради не зрозуміла значення організації української армії. Зокрема, В. Винниченко вважав, що "не своїй армії нам, соціал-демократам і всім щирим демократам, треба, а знищення всяких постійних армій". Тому армію України створювали стихійно і повільно. Проукраїнськи налаштовані 16 дивізій не були завчасно зняті з фронту. При спробі пробитися в Україну вони були розгромлені більшовиками. Коли ж більшовицькі війська рушили в Україну, чинити їм опір було нікому. М. Грушевський і

В. Винниченко відмовилися від допомоги 40-тисячного українізованого корпусу, запропонованого в розпорядження Центральної Ради генералом

П. Скоропадським. Центральна Рада не змогла також забезпечити охорону правопорядку, організувати роботу залізниць, вирішити земельне питання, створити державний апарат. Єдність рядів Центральної Ради похитнулася, між соціал-демократами й есерами розпочалися конфлікти.

25 жовтня 1917 р. до влади в Петрограді прийшли більшовики. Центральна Рада засудила переворот у Петрограді й створила Комітет з охорони революції в Україні. Проте в конфлікті між більшовиками й Київським військовим округом, який підтримував Тимчасовий уряд, Центральна Рада дотримувалась нейтралітету. Ця помилка Центральної Ради принесла перемогу більшовикам.

Зовнішньополітичні чинники все більше впливали на перебіг подій в Україні. Зміцніла більшовицька влада в Росії прагнула будь-що втримати під своїм контролем Україну. Центральну Раду вони оголосили ворожою інтересам українського народу. Більшовицькі війська почали наступ на

Україну. Воєнними діями проти України керувала комісія в складі В. Леніна, Й. Сталіна і Л.Троцького. Російські війська були під командуванням

В. Антонова-Овсієнка і М. Муравйова. Центральна Рада не була готова до війни, вона мала у своєму розпорядженні на Лівобережжі незначні військові формування кількістю в 15 тисяч осіб, їх очолювали такі вже відомі діячі, як С. Петлюра, який командував Гайдамацьким кошем Слобідської України, Є. Коновалець на чолі куреня Січових Стрільців та інші.

Ініціативу у війні перехопили більшовики. На початку лютого 1918 р. Київ був захоплений частинами робітничо-селянської червоної армії. У столиці розпочався червоний терор, грабунки й сваволя.

У квітні 1918 р. в історії української державності закінчилася доба Центральної Ради й Україна на довгі десятиріччя була окупована більшовицькою Росією.

Пилип Орлик - батько української демократії

Пилип Орлик походив із давнього чеського роду. Під час гуситських війн предки Орлика виїхали із Чехії та опинилися в Польщі. Майбутній гетьман народився 11 жовтня 1672 р. неподалік Вільна. Коли хлопчикові виповнився рік, загинув його батько. Тому вихованням сина опікувалася мати - українська православна шляхтянка. Клопотами матері Пилип здобув добру освіту, навчаючись спочатку в єзуїтському колегіумі у Вільні, а згодом, коли родина переїхала на Україну, - у Києво-Могилянській академії. Маючи незвичайні здібності, він зарекомендував себе одним із найкращих студентів. Орлик вельми полюбляв риторику та був гарним промовцем, писав вірші, що друкувалися ще наприкінці XVII ст., глибоко цікавився філософією та літературою, вільно володів українською, польською, церковнослов'янською, болгарською, сербською, латинською, італійською, німецькою, шведською, давньо- і новогрецькою, імовірно, турецькою мовами. Природно, що, обійнявши 1699 р. посаду в гетьманській канцелярії, він швидко долав службові сходинки й незабаром став генеральним писарем. Орлик був утаємничений у всі справи гетьмана Мазепи, підтримував його під час

антимосковського повстання й пішов разом із ним у вигнання, до кінця залишаючись вірним ідеї визволення України.

Після смерті Івана Мазепи та частина козаків, яка пішла з ним у вигнання, залишилася без керівника. Постала потреба обрати нового гетьмана. І хоча кандидатура претендента на гетьманський уряд майже ні в кого не викликала заперечень, проте з виборами через несприятливу ситуацію зволікали півроку. Нарешті 5 квітня 1710 р. в Бендерах (Молдавія) відбулася козацька рада. Гетьманом було обрано найближчого сподвижника Івана Мазепи - генерального писаря його уряду Пилипа Орлика. Ця подія започаткувала нову сторінку в історії українських визвольних змагань, адже ще ніколи гетьмана не обирали за кордоном. Пилип Орлик очолив першу потужну українську політичну еміграцію в Західній Європі.

Згуртовані навколо нього сили з-за кордону протидіяли деспотизмові російського самодержавства.

Під час козацької ради 5 квітня 1710 р. було схвалено документ "Пакти й конституції законів і вольностей Війська Запорозького" (згодом цей документ назвали "Конституцією Пилипа Орлика"). Основу "Пактів і конституцій..." становила угода між гетьманом і козацтвом, яке виступало від імені українського народу, про взаємні права та обов'язки. Це й вирізняло ухвалений документ від традиційних гетьманських статей, що базувалися на угодах між гетьманом і монархом-протектором. Уперше новообраний гетьман укладав офіційну угоду зі своїми виборцями, чітко зазначаючи умови, згідно з якими він отримував владу. Крім того, в документі обґрунтовувався державний лад України. Саме тому його вважають першою українською Конституцією.

Документ складався зі вступу й 16 статей. Проголошувалася незалежність України від Московії та Речі Посполитої; козакам поверталися їхні традиційні території в Подніпров'ї; при гетьманові утворювалася Генеральна рада із законодавчою владою, яка складалася з генеральної старшини, полковників, виборних депутатів від кожного полку та з делегатів

від запорожців; установлювалася виборність полковників, сотників із наступним затвердженням їх гетьманом; спеціальна комісія мала здійснювати ревізію державних земель, якими користувалася старшина, а також повинностей населення; гетьман мав захищати козацтво і все населення від надмірних податків і повинностей, допомагати козацьким вдовам і сиротам.

Проголосивши Україну незалежною республікою, Конституція Пилипа Орлика стала найвищим щаблем тогочасної політичної думки не тільки в Україні, а й узагалі в Європі, бо жодна з країн на той час не мала таких документів.

Конституція значно обмежувала права гетьмана, передбачала створення представницького органу - Генеральної ради. У ній було закладено підвалини принципу поділу влади на виконавчу й судову гілки, упроваджувалася виборність посад. Такі особливості документа далекоглядно передбачали майбутні напрями розвитку демократичних держав.